

Deák Péter PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

## Alkotmányjogi és európai jogi tanulmányok\*

(Studies on Constitutional Law and European Law)

1. 2018-ban jelent meg a Patrocinium Kiadó gondozásában Hamza Gábor professzor tanulmánykötete, amelyben a szerző több alkotmányjogilag releváns kérdést vizsgáló, eszmetörténeti és az európai (uniós) joggal és jogtörténettel behatóbban foglalkozó, válogatott írásai olvashatók. A kötet 23, spanyol, olasz, francia, német, angol és magyar nyelven olvasható tanulmányt foglal magában.

2. Már a tanulmányok nagyobb száma és változatos nyelve is jelzi, hogy e kötet a *szélesebb hazai és nemzetközi közönségnek* készült. Ugyanezt támasztja alá a feldolgozott témák sokszínűsége is. Utóbbira rátérve (egyben a kötet címe is kitérve), és a szerző munkásságának fényében megállapítható, hogy bár nem egy tanulmány foglalkozik kifejezetten római joggal kapcsolatos kérdésekkel, s mint viszonyítási pont, több tanulmányban is megjelenik a római jog és a (jog)történeti szemlélet, a szerző e kötetben megjelent tanulmányaiban *elszakad a szűkebben vett római jogi vonatkozású problémáktól* és széles spektrumú vizsgálódásokba fog az alkotmányjog és az európai jog területén. Így jut el a (jog)történeti kronológiában haladva a római jogtól napjainkig – vagyis, a témákra tekintve, Cicerótól az Európai Unió Bíróságának gyakorlatáig, Augustus császártól Magyarország Alaptörvényéig.

3. A kötetben szereplő 23 tanulmány hat nagyobb téma köré csoportosul. Ez nem szigorú kategorizálás, hiszen maga a tanulmánykötet sem alkalmaz tematikus beosztást,<sup>1</sup> azonban jól felismerhetően ezek a – zenei, s azon belül is wagneri szakkifejezéssel élve – vezérmotívumok

jelennek meg a kötetben. Így kiemelendők a szerző 1. Ciceróval foglalkozó munkái (4. [31–46.] és 8. [99–109.] tanulmány); 2. kifejezetten Magyarország Alaptörvényével foglalkozó munkái (3. [24–30.] és 21. [271–277.] tanulmány); 3. az állam és egyház kapcsolatát, viszonyát vizsgáló munkái (2. [13–23.], 13. [166–175.], 15. [179–189.], 18. [226–242.] és 23. [301–310.] tanulmány); 4. a magyar jogtörténetet európai kontextusban vizsgáló munkái (7. [87–98.], 10. [126–135.] és 11. [136–143.] tanulmány); 5. az európai (és általában a nyugati) jogi gondolkodással, eszmetörténettel és állambölcselettel foglalkozó munkái (1. [7–12.], 6. [54–86.], 19. [243–247.] és 22. [278–300.] tanulmány); és végül 6. a technikusan európai jogi és (kifejezetten az integráció, Kelet- és Közép-Európa, valamint az Európai Unió történetéhez kapcsolódó) „jogtörténeti” munkái (5. [47–53.], 9. [110–125.], 12. [144–165.], 14. [176–178.], 16. [190–202.], 17. [203–225.] és 20. [248–270.] tanulmány). A továbbiakban – nem utolsósorban terjedelmi okokból – e témák közül kívánunk egyeseket bemutatni, bizonyos tanulmányok főbb gondolatait külön is kiemelve.

4. Tulajdonképpen szükségszerűen következik már magából a választott témából is, hogy a szerző egyes tanulmányaiban *túllép a jogtudomány keretein* és kifejezetten államtudományi, állambölcseleti kérdéseket vizsgál, s ennek megfelelően alkalmazza a jogtörténeti mellett az *eszmetörténeti szemléletmódot* is. Ennek eklatáns példáit képezik a fenti, 3) és 5) számú témakörökben jelzett tanulmányai, s azon belül is különösen az *imperium* fogalmával, valamint az állam és az egyház(ak) kapcsolatának történeti alakulásával kapcsolatos írásai. E témakörökből

\* HAMZA GÁBOR: Alkotmányjogi és európai jogi tanulmányok. (Studies on Constitutional Law and European Law.) Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. 310 old.

1 Sőt, a tanulmányok számozva sincsenek, így az alábbiakban olvasható számozásuk csupán a könnyebb bemutathatóságot és a hivatkozás

megkönnyítését szolgálja, ezért a tanulmányok sorszáma mellett a pontosság kedvéért hivatkozni fogunk az oldalszámokra is.

külön is kiemelendő a Római Birodalom keleti és nyugati birodalomrészében eltérő módon fejlődött *imperium-fogalom* tömör, ám roppant alapos *történeti áttekintése* (az 1. tanulmányban), valamint pl. a tordai vallásbéke *európai kontextusba helyezése* (az állam-egyház kapcsolatok közép- és kelet-európai, s e ponton azon belül is kifejezetten erdélyi történetének bemutatása során).

5. A szerző magyar jogtörténettel és történelemmel foglalkozó munkáiban, valamint az ennek speciális „alkategóriáját” képező, Magyarország Alaptörvényével kapcsolatos munkáiban az alapvetően *alkotmányjogi szemlélet* mellett mindig megjelenik az *európai kontextus* is, tehát a szerző az adott kérdésnek mindig egy tágabb szellemi értelmezését adja, ezért tűnik indokoltnak a vonatkozó tanulmányok által feldolgozott témakör fenti összefoglaló elnevezésében az európai kontextusra is utalni. Így a szerzőnek a Magyarország Alaptörvényével kapcsolatos tanulmányaiban rendre éppúgy felbukkannak a kérdés nemzetközi (alkotmány)jogi kapcsolódási pontjai (ld. pl. a 3. tanulmányban), miként a magyar jogtörténetből merítő munkáiban a vonatkozó nemzetközi és európai jogtörténeti összehasonlítások és azokból vett példák. Ebbe a tendenciába illeszkedik, s azt úgymond „tökélyre fejleszti” a *kötet igazi különlegessége*, a 11. tanulmány, hiszen abban a szerző – rövid bevezetését és magyarázatait követően – egyenesen Montesquieu írásain keresztül tárja eléink, az ő szemüvegén keresztül mutatja be a magyar állam- és jogtörténet egy szeletét, melynek európai kontextusba helyezésére aligha lenne elképzelhető jobb és eredetibb megoldás.

6. A fenti, 6) számú témakörhöz sorolt tanulmányokkal kapcsolatban az olvasónak általában, és az egyes tanulmányok elolvasását követően a konkrét témára nézve is az a benyomása támadhat, hogy a szerző e tanulmányaiban széles körű és tényekkel, valamint tudományos megállapításokkal mindannyiszor alátámasztott *európai jogi és jogtörténeti összefüggésekbe enged betekintést* – elkerülve azonban azt, hogy ez az olvasónak bármilyen különösebb nehézséget okozna, köszönhetően a *szövegek mindenkor megőrzött lendületének*. Így külön is kiemelendő az e csoportba

portba sorolt tanulmányokkal kapcsolatban, hogy azok egyfajta kontinuitást teremtenek a szerző korábbi tanulmánykötetével.<sup>2</sup> Példaként hivatkoznánk e csoportból az 5. és a 16. tanulmányra, amennyiben a hivatkozott kötet különösképpen az 5. tanulmányban *történelmi alaposságával és információ gazdagságával*, míg a 16. tanulmányban a korábban már e sorok szerzője által is megvilágított *lebilincselő, a történész igényességét sem nélkülöző elbeszélismódjával* köszön vissza.<sup>3</sup>

7. Összefoglalva, a kötet legfontosabb eredményeként és eredményeként említhető annak sokoldalúsága, s az, hogy bár úgy tűnhet, e szerteágazó témákat felölelő tanulmányok sehogy sem hozhatók közös nevezőre, a szerző mégis megteremtette a kötetben megjelent *tanulmányok közötti koherenciát*. Különösen ennek fényében, de általánosságban is *példaértékűnek nevezhető e tanulmánykötet nyelvi szempontból*, mivel az egyes tanulmányok úgy lettek összeválogatva, hogy az összes fenti – bár jelen recenzióban kétségtelenül „önkéntesen” számba vett, azonban, mint a fentiekben láttuk, jól beazonosítható – témakörben legalább kettő, különböző nyelvű tanulmány szerepeljen, hogy így az esetleges nyelvtudásbeli akadályok se képezhessék gátját annak, hogy az olvasó valamennyi témában elmélyíthesse ismereteit.

Végezetül öröndetesnek tartjuk, hogy ilyen jelentős munkák, mint Hamza Gábor tanulmánykötete, Magyarországon jelennek meg, s hazánkból válnak a jogtudomány nemzetközi képviselői számára is elérhetővé. Nekik és a jogtudomány hazai művelőinek, valamint az alkotmányjog, a jogtörténet, a jog- és állambölcsélet és az európai jog képviselőinek, valamint az azok iránt érdeklődőknek egyaránt szívből ajánljuk e tanulmánykötetet!

2 GÁBOR HAMZA: Studies on Legal Relations between the Ottoman Empire/the Republic of Turkey and Hungary, Cyprus, and Macedonia. Selected Essays in Hungarian, English, German, and Turkish. Berlin, 2017.

3 E tekintetben a jelen recenzió tárgyát képező kötet hivatkozott tanulmányainak „párjaként” leginkább a szerző következő tanulmánya tekinthető: A macedón kérdés az európai politikában I. és II. rész, i. m.: 93–122.